

УДК 338.43:316.422

Голуб Т.І.
здобувач

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуті основні проблеми підвищення конкурентоспроможності українських аграрних товарів. Також у даній роботі виявлені основні напрями державного протекціонізму щодо підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників в умовах членства України в СОТ. Досліджуються причини кризової ситуації в галузі виробництва сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: аграрний сектор, конкурентоспроможність, державна підтримка, протекціонізм.

Голуб Т.И. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА АГРАРНОГО СЕКТОРА ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены основные проблемы повышения конкурентоспособности украинских аграрных товаров. Также в данной работе выявлены основные направления государственного протекционизма по повышению уровня конкурентоспособности отечественных товаропроизводителей в условиях членства Украины в ВТО. Исследуются причины кризисной ситуации в области производства сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: аграрный сектор, конкурентоспособность, государственная поддержка, протекционизм.

Golub T.I. STATE SUPPORT AGRICULTURE IN THE NATIONAL ECONOMY

The article discusses the basic problem of increasing the competitiveness of Ukrainian agricultural products. Also in this study identified the main directions of state protectionism to improve the competitiveness of domestic producers in terms of Ukraine's membership in the WTO. Investigate the causes of the crisis in agricultural production.

Keywords: agriculture, competitiveness, state support, protection.

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність здійснення аграрних перетворень, спрямованих на забезпечення населення України якісними продуктами харчування, зумовлюється станом та тенденціями розвитку агропромислового комплексу, які протягом короткого періоду стали кризовими. Відсутність державної підтримки призвела до втрати зацікавленості господарств у виробництві сільськогосподарської продукції: почало різко скорочуватись поголів'я тварин, знижуватись продуктивність земельних угідь, ліквідуватись племінний та селекційний потенціал. Ускладнює ситуацію засилля імпортованої сільськогосподарської продукції не завжди належної якості, що потрапляє на українські ринки через усунення бар'єрів після вступу до Світової організації торгівлі (СОТ).

Саме тому неабиякої актуальності набуває проблема розробки заходів державної підтримки вітчизняного товаровиробника щодо підвищення конкурентоспроможності за умов членства України в СОТ, тому, що самостійно підприємства впоратись з цим не здатні. Основним поточним завданням аграрної політики нині є зупинення негативних процесів у даному секторі економіки та забезпечення умов для нарощування виробництва сировини і продовольчих ресурсів.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій та необхідність подальших досліджень. Питаннями відродження галузей аграрного сектора приділяється велика увага, тому що на сьогоднішній день у виробництві аграрної продукції України не спостерігаються тенденції постійного розвитку й у переважній більшості випадків сільськогосподарські підприємства не конкурентоздатні в порівнянні з товаровиробниками розвинених країн. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних й організаційно-практичних основ державного протекціонізму аграрного сектора внесли такі вчені, як В. Алексеичук, В. Артюшин, М. Бетлій, І. Кобута, М. Кропивко, С. Кваша, М. Лерман, П. Саблук, В. Ситник, І. Чапко та ін. Але приєднання України до СОТ ставить нові вимоги й обмеження щодо загального змісту й

деяких механізмів підвищення конкурентоспроможності товаровиробників. Все це вимагає подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Необхідність прийняття державної програми розвитку сільського господарства в умовах економічної кризи, здається, вже ні в кого не викликає сумнівів. Враховуючи особливості аграрної галузі, заходи державної підтримки щодо підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору мають формуватись з їх урахуванням зовнішнього впливу. Зокрема, розвиток агробізнесу та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції передбачає відродження великотоварного виробництва за умови надання пріоритетної позиції інноваційності процесів.

Отже, хоча останнім часом Україна досить суттєво просунулась вперед на шляху до зближення ринку сільськогосподарської продукції з європейськими аналогами, повністю скопіювати механізм державного протекціонізму країн ЄС не можна. Специфіка аграрного ринку в перехідній економіці та особливість дії на ньому законів попиту та пропозиції обумовлюють іншу спрямованість політики державного регулювання ринкових цін. Основна відмінність полягає в тому, що в сучасних умовах в Україні попит на продукти харчування еластичний за доходами населення, так як ще досі не досягнута межа насичення потреб на ринку. У зв'язку з цим державне регулювання аграрного ринку має бути спрямованим на розширення попиту на продовольство і сприяти зниженню рівня витрат аграрних виробників [1].

Така політика може створити сприятливу кон'юнктуру на ринку сільськогосподарської продукції і тим самим стимулювати зростання його пропозиції та виробництва.

Причини такої кризової ситуації в галузі виробництва сільськогосподарської продукції полягають у невідповідності ціни на продукцію її економічній характеристисті. Так як ціна є специфічно ринковим показником, який характеризує відповідність виробленої продукції суспільній потребі в ньому і відповідній її якості, вона повинна відображати кількісні

та якісні параметри виробленої продукції, а також встановлювати максимальний рівень індивідуальних витрат виробника. Покращенню ситуації, що склалася, сприяло б виконання прийнятого законодавчого рішення про дотування цін за проданих для забою переробним підприємствам свиней та ВРХ шляхом повернення їм ПДВ та своєчасної виплати встановлених Урядом доплат за здану кондиційну продукцію, згідно Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та Постанови Кабінету Міністрів України № 243 від 2 березня 2006 р. Основна мета бюджетних дотацій у виробництві сільськогосподарської продукції полягає в підтримці товаровиробника, його стимулюванні до розвитку виробництва та покритті збитковості виробництва продукції.

Практика державного регулювання експорту зерна попередніх років показала, що експортні обмеження мають прямий ефект на зменшення посівних площ зернових в Україні. Експортні обмеження, квоти, експортні мита найбільше впливають на зменшення цін реалізації, суттєво дестабілізують ринки сільськогосподарської продукції в Україні, значно збільшуючи ризики для виробників зерна і обмежують виробництво.

За період 2008-2013 сільськогосподарські виробники недоотримали вартості виробництва тільки пшениці в розмірі 18 млрд грн або 2,3 млрд дол США. А бюджетне субсидування сільськогосподарських виробників зерна на тлі великого негативного відсотка показника PSCT по пшениці (-33% у середньому 2008-2013 рр.) виглядає несуттєвим і даремно витраченим державним ресурсом.

Ситуація ускладнюється тим, що зазначений Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» забезпечує регулювання ціни лише продукції рослинництва. Враховуючи той факт, що рентабельність виробництва продукції рослинництва складає в середньому 30%, а збитковість продукції тваринництва – 20%, державного протекціонізму потребують саме тваринники. Вони потребують кредитної підтримки за для оновлення основних фондів, модернізації виробництва, що у свою чергу підвищить ефективність виробництва та позитивно впливатиме на конкурентоспроможність продукції [1].

Україна набула членства в СОТ, що об'єктивно усуває ряд бар'єрів на шляху вітчизняної продукції до закордонних споживачів. Однак слід докласти ще багато зусиль для того, щоб вітчизняна продукція з року в рік посідала відповідне місце в переліку конкурентоспроможної пропозиції для іноземних переробників і кінцевих споживачів [2].

Так, наприклад, Україна взяла на себе зобов'язання скасувати обов'язкову сертифікацію імпоротної харчової продукції, у той час як продукцію від вітчизняних товаровиробників перевіряють і вітчизняні контролери і лабораторії в країні-імпортері. Тому без політики протекціонізму в умовах членства в СОТ українські підприємства мають небагато шансів щодо освоєння ринкових експортних каналів, формування сталих ланцюгів просування продукції спільно з іноземними партнерами.

Одним із перших негативних наслідків приєднання України до СОТ, який проявився вже в перші роки, стало падіння конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

У перший рік членства України в СОТ значно зріс імпорт м'яса та м'ясних продуктів. Головні причини – диспропорція між виробництвом і споживанням

м'ясних продуктів, а також зниження імпорتنних тарифів у декілька разів. Але вже в 2009-2013 рр. відбувається падіння імпорту м'яса в Україну через структурні зміни в птахівництві та свинарстві.

Після вступу до СОТ продовжилася тенденція зростання імпорту свіжих овочів та фруктів. Їх імпорт збільшився в 3,3 і 2 рази відповідно, протягом 2010 р. порівняно з 2008 р. У 2013 р. порівняно з 2010 р. зростання імпорту цих груп товарів знову – на 67% і 16,1%. Серед причин:

- * відсутність сучасних овочесховищ для зберігання продукції;

- * підвищення доступності овочів і фруктів, які не вирощуються в Україні через природно-кліматичні умови, через зниження імпорتنних мит після вступу України до СОТ;

- * збільшення імпорту цукру і кондитерських виробів з нього було обумовлене внутрішнім дефіцитом, для покриття якого імпортувався як білий цукор, так і цукор-сирець з тростини в обсягах імпоротної тарифної квоти (32% імпорту з Білорусії). Зростання імпорту обумовлено неспроможністю вітчизняної цукрової промисловості задовольнити внутрішній попит по конкурентним цінам [3].

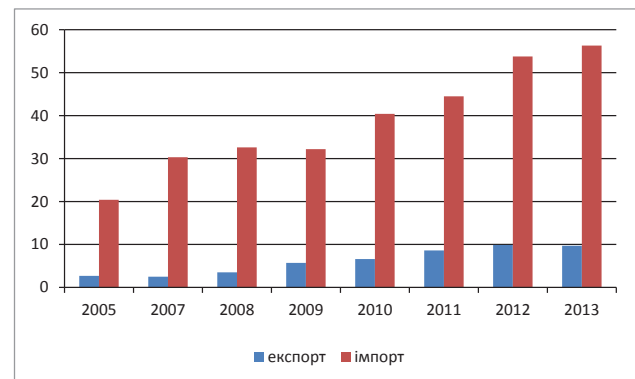

Рис. 1. Динаміка експорту-імпорту сільськогосподарської продукції, млрд дол. США

Джерело: за даними сайту Міністерства доходів і зборів

У 2013 році експорт сільськогосподарської продукції збільшився порівняно з попереднім роком на 4,2% й склав 9,9 млрд дол США, а імпорт – майже на 18% й склав 53,76 млрд дол США. Тобто, хоч у 2013 році і спостерігається стійка тенденція зростання експорту сільськогосподарської продукції, однак темп зростання імпорту починає випереджати темп зростання експорту. У результаті імпортна продукція почала витісняти продукцію національних виробників. Основною причиною стала економічна криза 2008 року, після якої зовнішньоторговельне від'ємне сальдо досягло найбільших показників.

Невтішною є ситуація при розрахунку порівняльної переваги щодо основних видів сільськогосподарської продукції. Підрахунки коефіцієнта порівняльної переваги (обчислений як співвідношення чистого експорту щодо кожної категорії продукції та суми експорту і імпорту в цій категорії) показують, що найбільшу порівняльну перевагу Україна в 2008-2013 роках мала у виробництві зернових культур, насіння і плодів олійних культур, жирів та олій тваринного або рослинного походження (табл. 1).

Також спостерігається порівняльна перевага у виробництві молока, молочних продуктів, яєць і меду. Проте така ситуація з молокопродуктами має місце лише за рахунок поставок молочної продукції українськими виробниками до країн СНД. Адже нині

українська молочна продукція за вмістом бактерій і наявністю соматичних клітин не відповідає жодним світовим стандартам. Тому надалі слід очікувати загострення конкурентної боротьби на ринку молочної продукції, що має змусити виробників впроваджувати новітні техніку та технології з метою покращання якості та розширення асортименту продукції.

Щодо іншої продукції, то Україна має стосовно неї найменшу порівняльну перевагу. Особливо гостро стоїть питання з цукром.

Через зростання імпорту цукру з цукрової тростини або з цукрових буряків відбулося падіння коефіцієнта порівняльної переваги у виробництві цукру з 0,42 у 2009 році до мінус 0,06 у 2011 році. Це зумовлено тим, що нині реалізовувати цукор без державної підтримки є невигідно через високу собівартість виробництва.

Таблиця 1

Розрахунок коефіцієнта порівняльної переваги за 2009–2013 роки

Код та назва продукції	Роки		
	2009	2011	2013
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	0,37	0,36	0,23
01 живі тварини	0,85	0,77	0,9
02 м'ясо та харчові субпродукти	0,84	0,76	0,67
03 риба і ракоподібні	0,99	0,9	0,93
04 молоко та молочні продукти; яйця; мед	0,66	0,54	0,65
05 інші продукти тваринного походження	0,32	0,4	0,22
II. Продукти рослинного походження	0,58	0,6	0,44
06 живі рослини та продукти квітництва	0,96	0,95	0,95
07 овочі, коренеплоди	0,05	0,34	0,04
08 їстівні плоди і горіхи, цитрусові	- 0,54	0,56	0,56
09 кава, чай, прянощі	-0,94	-0,93	-0,92
10 зернові культури	0,92	0,95	0,89
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	0,57	0,63	0,49
12 насіння і плоди олійних культур	0,72	0,77	0,7
13 камеді, смоли	0,98	0,96	0,94
14 інші продукти рослинного походження	0,5	0,7	0,3
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,52	0,66	0,71
IV. Готові харчові продукти	0,03	0,01	0,01
16 продукти з м'яса, риби	-0,62	-0,35	-0,35
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	0,42	0,31	-0,06
18 какао та продукти з нього	0,17	0,19	0,18
19 продукти із зернових культур	0,23	0,36	0,34
20 продукти переробки овочів, плодів	0,24	0,14	0,03
21 різні харчові продукти	-0,7	-0,65	-0,58
22 алкогольні безалкогольні напої та одет	0,25	0,42	0,24

Джерело: розраховано автором за даними сайту Міністерства податків і зборів

Підтвердилися побоювання щодо низької конкурентоспроможності м'яса і харчових субпродуктів, овочів і фруктів. У результаті насичення українського ринку дешевою імпортною м'ясною сировиною відбулося скорочення поголів'я у всіх категоріях господарств.

За оптимістичними прогнозами, у результаті зменшення на 36% ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію протягом шести років після вступу України до СОТ національні товаровиробники втратять 7-8% внутрішнього агропродовольчого ринку, а за песимістичними – до 30% [4]. Крім того, з втратою частини позицій національних виробників на внутрішньому ринку потрібно очікувати підвищення рівня безробіття в сільській місцевості.

Враховуючи нинішній стан аграрного сектору, необхідно усвідомити, що Україна отримає позитивний ефект від членства в СОТ лише в довгостроковій перспективі, після виходу економіки на стадію сталого економічного зростання, коли відбудеться зростання конкурентоспроможності виробництва та зумовлений цим ріст експорту сільськогосподарської продукції. Зараз же ринки ЄС для нашої продукції є закритими через їх невідповідність вимогам ЄС щодо стандартів якості.

Застосування прозорих науково обґрунтованих методичних підходів до визначення критеріїв, за якими державна допомога розподілятиметься серед сільськогосподарських товаровиробників, і у відповідності до суспільного значення продукту за критеріями місця в забезпеченні продовольчої безпеки країни та конкурентними перевагами на зовнішньому ринку буде сприяти формуванню якіснішого інституційного середовища в цілому в економіці держави.

Ключовим критерієм оцінки результативності членства України в СОТ є ступінь внеску реформи торговельної політики в створення в середині країни високоякісного інституційного середовища зі значно вищою віддачею для суспільного добробуту, ніж ліберальний торговий режим або прихильність до правил СОТ. За умов вільної експортно-імпоротної політики регулювання економічних взаємовідносин держави і бізнесу та соціальних інтересів суспільства мають стати пріоритетом державної політики підтримки, що неможливо досягти без відповідного інституційного середовища [5].

Державна підтримка аграрного сектора покликана забезпечити баланс інтересів виробників, споживачів та держави – достатній рівень рентабельності для розширеного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки та економічне зростання. Зосередження бюджетних ресурсів на виробництві стратегічних сільськогосподарських продуктів забезпечить Україні завоювання стабільної частки у світовій торгівлі, а отже постійні валютні та податкові надходження для сталого соціально-економічного розвитку.

Для підтримання конкурентних можливостей різних організаційних форм сільськогосподарського виробництва держава повинна не обмежувати фінансову активність корпоративних структур, а забезпечити звуження тіньового обороту і спрямування частини його доходу для підтримки належного рівня соціального розвитку та захисту: оплати праці, соціальних гарантій та страхування, спільних державно-приватних житлових програм, вкладень у людський капітал села тощо.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення отримання прибутковості виробництва на рівні, що забезпечує розширене відтворення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів та покращення добробуту їхніх сімей, формування передумов для збереження та комплексного

розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування, розширення експортного потенціалу країни.

Висновки. Вирішення зазначених проблем в аграрному секторі гальмується негативним впливом на економіку світової фінансової кризи, у результаті якої було зменшено видатки на підтримку розвитку підприємств АПК України. Водночас країни ЄС відновили для своїх виробників експортні субсидії та застосовують спеціальні захисні заходи від зростання імпорту та зниження цін.

Таким чином, в умовах відкритості економіки найменш конкурентоспроможними на внутрішньому ринку виявилися виробники молока, м'яса, овочів і фруктів, під загрозою опинилася цукрова галузь. Тобто найбільш вразливою групою серед товаровиробників сільськогосподарської продукції після приєднання до СОТ стали особисті селянські господарства, які є основними виробниками цієї

продукції. Тому найвищу ефективність з погляду пом'якшення негативних наслідків від членства в СОТ матимуть заходи, спрямовані на підтримку особистих селянських господарств і розвиток сільської місцевості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гойчук О.І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 Миколаївський держ. аграрний ун-т. / О.І. Гойчук – Миколаїв, 2010. – 32 с.
2. Гайдуцький П.І. Україні потрібна нова аграрна політика / Урядовий кур'єр. – 2009. – 30 вересня [Електронний ресурс] / П.І. Гайдуцький. – Режим доступу: – <http://www.kmu.gov.ua/control/uk>.
3. Бородин К.Г. О регулировании продуктовых рынков Европейского Союза [Електронний ресурс] / Бородин. К.Г. – Режим доступу: – <http://www.raf.org.ru/magazine/2003-2/1.htm>.
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / Андрійчук В.Г. – [5-е вид.]. – К.: КНЕУ, 2012. – 624 с.
5. Борисюк П. Солодкі мрії / Борисюк П. // Агроперспектива. – 2005. – № 10. – С. 43.

УДК 338.47:658.5

Зборовська О.М.
*доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри економіки підприємства
та міжнародного бізнесу
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

Дивинець О.Л.
*аспірант
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті доведено, що розроблені в теорії управління витратами математичні методи і моделі оптимізації відповідних стратегій управління не передбачають можливість урахування часової динаміки витрат. Визначено, що при урахуванні вартості грошей у часі завдання оптимізації стратегії управління витратами буде залежати від конкретної, прийнятої в рамках моделі схеми виплат витрат, що представляється специфікою відповідних контрактних умов виплат таких витрат. Зазначені виплати можуть бути прив'язані до різних варіантів виплати витрат як: пренумерандо; постнумерандо.

Ключові слова: потокові процеси, витрати, оптимізація, транспортне підприємство, математична модель.

Zborovska O.M., Divinec O.L. OPTIMIZATION STRATEGY MANAGEMENT EXPENSES TRANSPORT ENTERPRISES

В статье доказано, что разработанные в теории управления расходами математические методы и модели оптимизации соответствующих стратегий управления не предусматривают возможность учета часовой динамики расходов. Определено, что при учете стоимости денег во времени задания оптимизации стратегии управления расходами будет зависеть от конкретной, принятой в рамках модели, схемы выплат расходов, которая определяется спецификой соответствующих контрактных условий выплат таких расходов. Обозначенные расходы могут быть привязаны к разным вариантам выплаты таким как пренумерандо и постнумерандо.

Ключевые слова: потоковые процессы, расходы, оптимизация, транспортное предприятие, математическая модель.

Zborovska O.M., Divinec O.L. TRANSPORT ENTERPRISES EXPENSES MANAGEMENT STRATEGY OPTIMIZATION

The article proves that mathematical methods and models of optimization appropriate management strategies elaborated in the expense management theory do not provide temporal dynamics of costs. It has been determined that, when including the cost of money over time the expense management strategy optimization task will depend on the particular adopted within the benefits costs model scheme which is represented by the specifics relevant contractual terms of such costs payment. These payments may be linked to the different options costs payment as primumerando; postnumerando.

Keywords: streaming processes, costs, optimization, transport enterprise, mathematical model.

Постановка проблеми. Управління витратами як складовою частиною діяльності на сучасних транспортних підприємствах повинні мати комплексний характер, беручи до уваги таку особливість матеріального потоку в транспортній галузі як безперерв-

ність, циклічність та динамічність, які визначають особливості фінансових потоків у даній сфері.

Відповідно планування витрат у загальному фінансовому потоці визначається як один з найважливіших напрямів удосконалення господарської